

Hacı Angı, *İvriz'den Cumhuriyet'in Başkentine Bir Köy Enstitülünün Anıları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 316 s.

Hazırlayan

YENAL ÜNAL^a

Geliş Tarihi: 23.03.2020 | Kabul Tarihi: 25.04.2020

Köy Enstitüleri, Anadolu köylerinin ve köylülerinin yine köyden çıkmış öğretmenler eliyle kendi içerisinde canlandırılması ve eğitilmesi amacıyla kurulmuş; iş içinde eğitim ilkesine göre hareket eden ve kendi ekonomisini geliştirerek kendine yetebilen özgün eğitim kuruluşlarıdır. 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı yasa ile kurulmuş, Türkiye'nin her bölgesine dağıtılmış ve sayıları yirmi biri bulan, Köy Enstitüleri'ni, köylere rehberlik edecek öğretmenleri yetiştirmek amacıyla açılmış okullar olarak da değerlendirilebilmek mümkündür. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve

^a Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
yenalunal@yahoo.com

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un öncülüğünde açılmış ve gelişim göstermiştir. Bu okullar 1940'lı yıllarda ülkenin eğitim alanındaki devasa ihtiyacı karşılamak amacıyla teşekkül etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'yi başarıyla sonlandırmasını müteakip sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve özellikle eğitim alanında verilecek yeni mücadele için ciddi manada kafa yormuştur. O dönem ülke nüfusunun % 85'ini teşkil eden köylülerin ve köy çocuklarının eğitilmesi onun için son derece önemli bir mesele idi.

Nitekim 1930'lu yıllarda bir yemekte dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a hitaben yaptığı konuşmada "Çocuk!... Askerliğini çavuş olarak yapmış olanlardan, köyde muhtarlık yapan gözü açık kişileri altı ay kursa tabi tutarsın... Bunlarla köylerdeki okullarda köy çocuklarına okuma-yazma öğretebilirsin. Hatta bunlara eğitmen de diyebilirsin" demiştir. Saffet Arıkan almış olduğu bu talimat çerçevesinde 1936 yılında ilk eğitmen kurslarını açmıştır. Bu kurslarda verilen eğitimlerin sonuçları iyi gelmeye başlayınca, 1937 yılında da köy öğretmen okulları açılmıştır. O dönemde dünyada hemen hemen benzerleri olmayan Köy Enstitüleri'nin düşünce babası ve kurucusu olan İsmail Hakkı Tonguç, bu çağdaş kurumlar vasıtasıyla Türk kırsal kalkınmasında çok büyük bir hamle başlattı. Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olan cahilliğin nasıl yenileceğini eğitim yoluyla kesin ve net bir biçimde ispat etti.

Yüzyıllardır içine kapanmış, durgun bir toplumu Atatürk ilkelerine bağlı ve çağdaş eğitim ilkelerine göre Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ile birlikte harekete geçirdi. Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan insanların iyi bir eğitime tabi tutulduğunda ve aydınlatıldığında neler yapabileceklerini herkese gösterdiler. İsmail Hakkı Tonguç ve M. Rauf İnan'ın Avrupa eğitim sistemini yerinde görmüş olmaları, gördükleri bu üretken uygulamaları Türkiye'de de gerçekleştirmek için yaptıkları gayretler Köy Enstitüleri vasıtasıyla amacına ulaştı. 17 Nisan 1940'ta 3803 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Türkiye'de, cumhuriye-

tin kuruluşu ile birlikte baş gösteren en önemli meselelerden biri de eğitim sorunuydu. Cumhuriyetle birlikte özellikle köye ve köylüye dönük bir eğitim anlayışı eğitim sisteminde hâkim olmaya başladı. Köyün canlandırılması ve sonra kalkındırılması yolunda çağın getirdiği eğitim görüşlerinin de tesir ettiği köy sorunu Mustafa Kemal Atatürk ve kadrosunu derinden düşündü. İsmail Hakkı Tonguç, sonunda meseleyi çözebilecek sistematik bir model geliştirdi. Çözüm, Köy Enstitüleri'ydi. Köy Enstitüleri, olgusu 20. yüzyıl Türk eğitim tarihinde olduğu kadar Avrupa, Amerika ve Asya kıtalarında da gündeme geldi. İsmail Hakkı Tonguç, 1946 yılına kadar Anadolu'da 60 il, 305 ilçe, 9.150 köye giderek incelemeler yaptı. Amaçlarından en önemlisi *"köyü kalkındırmak değil, kendi olgusu içinde ve kendi içinden canlandırmaya çalışmak ve köylüyü bilinçlendirmek"* olarak ifade edilebilir. İsmail Hakkı Tonguç, eğitim olgusu içindeki amacın gelişen uygarlıkla birlikte oluşmasını, çağdaş eğitimin *"iş içinde, iş yoluyla, iş için"* bir amaca dönük olmasını vurgulamıştır. Vurgulamış olduğu bu ilkeyi yirmi bir, Köy Enstitüsü'nde tatbik etmeye gayret etmiştir.¹

Köy Enstitüleri 1940-1946 yılları arasında son derece aktif ve 1946-1954 yılları arasında kısmen daha pasif bir biçimde Türk eğitim hayatına katkılar sağlamış, 1954 yılında kapatılmıştır. Türk eğitim tarihinde hiç görülmemiş on dört yıllık olağanüstü bir aydınlanmayı ve kültürel kalkınmayı ifade eden bir süreç olarak tarihe intikal etmiştir. Bununla birlikte kapatılmalarının üzerinde 66 yıllık bir süreç geçmesine rağmen Köy Enstitüleri ve Türk eğitim tarihi üzerindeki etkileri halen derinden hissedilmektedir. Çünkü bu kurumları kapatan iktidarlar ve halefleri bugün dahi kırsal kesimin eğitim sorununu tam anlamıyla çözememişlerdir.

Diğer taraftan günümüzde çok gelişmiş teknolojiye rağmen bazı hususlarda bugün Türk kırsalında uygulanan eğitim sisteminin Köy Enstitüleri çağından çok daha geride bulunduğu

¹ Ahmet Özkan, *Köy Enstitüleriyle Aydınlığa Doğru Bir Yürüyüşün Hikâyesi*, 2. Bs. Kategori Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 13, 21, 22.

nu rahatlıkla ifade edilebiliriz. Kaldık ki Köy Enstitüleri, üzerine yapılan çalışmaların sayısının her geçen gün artması asla bir tesadüf değil; bir büyük ihtiyacın neticesidir. Bu büyük ihtiyaç da özellikle kırsal kesimde verilmeye çalışılan eğitim faaliyetlerinin tamamen işlevsiz hale gelmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Türkiye’de kurulmuş yirmi bir Köy Enstitüsü’nden biri olan İvriz Köy Enstitüsü üzerine Hacı Angı tarafından kaleme alınmış olan “*İvriz’den Cumhuriyet’in Başkentine Bir Köy Enstitüsünün Anıları*” hatırat türündeki eser de bu kapsamda Köy Enstitüleri’nin farklı cephelerden incelenip idrak edilebilmesi noktasında üzerinde durulmaya değer bir çalışmadır. Eser, Hacı Angı tarafından kaleme alınmış olup Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasından yayımlanmıştır. Eser toplam 316 sayfadan oluşmuştur. Eseri oluşturan bölümleri şu şekilde tasnife tabi tutmak mümkündür: “*Ana metin*” (1-231), “*Tarama Sözlüğü*” (233-241), “*Ekler*” (245-287), “*İvriz Albümü*” (291-304), “*Kaynakça*” (305-306) ve “*Dizin*” (307-315). Yine aynı şekilde ana metin de kendi içerisinde toplam beş bölümün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu bölümleri de şu şekilde sıralamak mümkündür: “*Birinci Bölüm: Çocukluğum*” (1-47), “*İkinci Bölüm: İvriz Köy Enstitüsü*” (48-102), “*Üçüncü Bölüm: Öğretmenliğe İlk Adım*” (103-144), “*Dördüncü Bölüm: Hayatımın Mayalandığı Yer Konya Ereğlisi*” (145-181), “*Beşinci Bölüm: Bozkır Havası*” (182-231).

Angı’nın kaleme almış olduğu bu anı türündeki eser son derece önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Çünkü arşivlerde ya da resmi yazışmalarda yer almayan birçok hayat örgüsünü anı türündeki eserlerin izini sürmek suretiyle takip edebilmek mümkündür. Buradan hareketle bu eserin İvriz Köy Enstitüsü üzerine yapılacak araştırmalarda değerlendirilmesi elzem olan kıymetli bir yapıt olduğunu vurgulamak gerekir. Hacı Angı, tabir yerindeyse bu eserde vermiş olduğu çok değerli bilgiler vasıtasıyla birçok “*bilgiyi ölümün elinden kurtarmıştır.*”

Eserin, hemen başında Hacı Angı’nın oğlu tarafından “*Koca Bir Hayatın Özeti*” (VII-IX) başlığı altında giriş niteliğinde bir yazı kaleme alınmıştır. Söz konusu yazı aynı zamanda bütün

eserin derinlikli bir  zeti niteliğini de taşıtmaktadır. Suat Kemal Anđı tarafından kaleme alınan bu yazıda özetle şu bilgilere değinilmiştir: "Ulusal bir kalkınma ve aydınlanma projesi olan köy enstitüleri, genç Türkiye Cumhuriyeti için mucizevi bir deneyimdi. Bu mucize en başta, yüzlerce yoksul köy çocuğunun yaşamını hiç ummadıkları bir şekilde değiştirdi, onlara yepyeni bir gelecek sağladı. Onlardan biri de babam Hacı Anđı'dır. Bugün bu deneyime şaşırsak ve onu mucizevi sıfatıyla betimlesek de hiç kuşkusuz bu eğitim- ğretim ocakları cumhuriyetin ilerici ve aydınlanmacı karakterinin ürünüydü. Cumhuriyeti kuranlar, onun bu karakterini tüm topluma yaymak istediler. Bu bilinç herkesçe paylaşılmadan kalkınma sağlanamaz, ağdaş uygarlık yakalanamazdı. Devrim yarım kalırdı. Bu anlamda köyler bir başlangıç noktası, bir sıçrama tahtasıydı. Nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Köy Enstitüleri, bu inanç ve hedefle girililen planlı, özgün, olağanüstü bir eğitim hamlesiydi. İnsanüstü bir çaba ve emekle, aynı zamanda büyük bir coşkuyla oluşturulan bu kurumlardan kısa sürede aydınlık bir kuşak yetişti: Köy çocuklarından oluşan aydınlık bir kuşak, gururlu, azimli, idealist, ilerici ve yurtsever. Onların sayesinde bu günlere geldik. Türkiye'nin her şeye rağmen h l  bir arada durmasında bu enstitüleri planlayıp kuranların ve oralardan yetişip yurdun dört bir köşesine dağılan bu idealist insanları (eğitmen,  ğretmen, sağlıkçı, ebe) sönmeyen ışığı var. Yıllar sonra bugün, köy enstitüleri gerçeğine tüm siyasi tartışmaların ve değerlendirmelerin dışından baktığımızda gördüğümüz, bu okulların dönemin Türkiyesi için tek kelimeyle bir umut olduğudur. Ne yazık ki bu umut yaşatılamadı ve geriye üzerinde çokça konuşulan, tartışılan bir büyük deneyim kaldı. Sağcısı ve solcusuyla bugün herkes Köy Enstitüleri projesinin hakkını teslim etmekte, o dönem bu okullara yöneltilmiş eleştirilerin ve karalamaların haksızlığını, yersizliğini kabul etmektedir. 'kapatılmamış olsalardı eğitim şöyle iyi olurdu, memleket böyle iyi olurdu' türünden tümceleri artık herkesten duymak olası. Bu ortak düşünce, yıkılanı tekrar inşa etmeye, hiç değilse

o birikimden yararlanmaya yetmeyecek olsa da, gelinen nokta köy enstitüleri adına sevindirici ve önemlidir.”

Suat Kemal Angı tarafından verilen bu bilgiler eserin ilerleyen sayfalarında babası Hacı Angı tarafından İvriz’de yaşamış gerçek hayat hikâyeleri ile örneklenerek daha somut bir biçimde anlatılmıştır. Eserin geneli değerlendirildiğinde Hacı Angı’nın son derece temiz bir dil ve arı bir üslupla eserini kaleme aldığı görülmektedir. Eserde bol miktarda görsel doküman kullanılmıştır. Bazı kavramlara rahat ulaşım sağlanabilmesi adına kitabın sonuna bir dizinin hazırlanması esere ciddiye katmıştır. Bir bütün halinde değerlendirildiğinde “İvriz’den Cumhuriyet’in Başkentine Bir Köy Enstitülünün Anıları” adlı bu eser başta İvriz Köy Enstitüsü olmak üzere bütün Köy Enstitüleri’nin yeniden anımsanması adına hem bir vesile hem de bir araçtır. Bu nedenle Hacı Angı tarafından ortaya konulan bu çalışmayı, özellikle İvriz Köy Enstitüsü tarihi araştırmalarında yeni projelerin ve yeni araştırmaların ortaya çıkmasına katkı sağlayabilecek kıymetli bir eser olarak telakki edebiliriz.